

26517

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

12

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
1954

Вивчення і узагальнення досвіду вихователів дитячих садків

Є. РАДІНА,

кандидат педагогічних наук

У зв'язку з розширенням мережі дитячих садків і поліпшенням якості їх виховної роботи ще більше зростає потреба вивчення, узагальнення і розширення передового досвіду вихователів. Творча ініціатива педагогів вносить багато цінного в опрацювання теорії комуністичного виховання. Вивчення і узагальнення досвіду є перевіреним засобом радянської науки.

Завдання даної статті — відповісти на деякі питання змісту і методики науково-практичної роботи вихователів.

Зроблено це на підставі аналізу доповідей, які були надіслані протягом останніх років на «Педагогічні читання» в дошкільний сектор Інституту теорії та історії педагогіки Академії педагогічних наук РРФСР.

Який же досвід заслуговує науково-практичного опрацювання і поширення?

Проблематика науково-практичної роботи вихователів повинна бути, перш за все, актуальною і суспільно-значущою.

Рішення XIX з'їзду КПРС з особливою гостротою поставили питання про виховання всебічно розвиненої особистості.

В дитячому садку фізичне, розумове, моральне виховання дітей від 3-х до 7-ми років здійснюється різноманітними засобами і прийомами.

Питання всебічного розвитку дітей в дошкільному віці являють великий науковий інтерес і мають серйозне практичне значення. Вони по-

винні глибоко розроблятися і теоретиками, і практиками.

Серед питань всебічного розвитку особливо актуальними і найменш розробленими є питання морального виховання, формування з дитинства кращих моральних якостей.

Ці питання, звичайно, привертають тепер увагу наших вихователів. Так з 99 доповідей, поданих на «Читання» в 1953 році, 23 торкалися тем морального виховання і ознайомлення з навколишнім світом. Уважне вивчення решти доповідей говорить за те, що майже всі питання автори розглядали під кутом зору виховання дітей в дусі комуністичної моралі.

В багатьох доповідях був висвітлений досвід ознайомлення* дітей з доступними їх розумінню явищами суспільного життя і рідної природи.

Автори доповідей правильно оцінюють виховне значення навчання. Вони не обмежувались простою передачею знань дитині про навколишнє, а, використовуючи живий приклад поведінки людей, формували у неї кращі моральні якості.

Великий інтерес у цьому відношенні мали доповіді вихователів Н. Васильєвої, Н. Виноградової, А. Пийрми.

У своїй доповіді т. Васильєва (Псковська обл.) говорить про виховну роботу при ознайомленні дітей з працею колгоспників¹. Це пер-

¹ Доповідь вміщена у збірник «Воспитание и обучение в детском саду» під редакцією Є. І. Радіної (друкується).

ша спроба показати специфіку роботи сільського дитячого садка, що те пер дуже важливо.

Пленум ЦК КПРС, що відбувся у вересні 1953 р., підкреслив необхідність широкого розвитку культурних установ на селі, в тому числі і дитячих садків. Мережа постійних дошкільних закладів на селі в найближчий час значно збільшиться. Умови життя на селі дають можливість конкретно показати дітям працю людей, рідну природу. В методах роботи сільських дитячих садків є певна специфіка, яка ще не вивчена і не висвітлена в літературі.

Н. Васильєва показала, як спільні для всіх дитячих садків теоретичні положення ознайомлення з навколишнім життям застосовуються в місцевих умовах.

Проводячи з дітьми спостереження праці їх батьків у колгоспі, т. Васильєва викликала у них живий інтерес до сільської праці, показала радість колективних зусиль; в доступній формі пояснила перевагу механізованої праці. Спостереження і екскурсії проводились планомірно з поступовим розширенням відомостей, які давалися дітям.

Емоціональні спостереження викликали у дітей любов до праці, бажання наслідувати дії дорослих. Це відбивалося в іграх дітей, у виконанні ними нескладних трудових доручень по самообслуговуванню. Діти пройнялися великою повагою до праці своїх батьків, стали виявляти увагу старшим.

Великий інтерес з точки зору морального виховання являла собою і доповідь І. Виноградової (Ленінград) «Ознайомлення дітей з життям піонерів у піонертаборі»².

Протягом останніх років дитячі садки зовсім не приділяли уваги спілкуванню дітей дошкільного віку з піонерами. Між тим як воно має велике виховне значення. Піонери — ідеал для дошкільнят, а ідеал цей близький, доступний.

Піонерський загін захоплює дітей своїм привабливим зовнішнім виглядом, своєю організованістю (кос-

тюми, червоні галстуки, барабан, фанфари). Деякі правила поведінки зрозумілі старшим дошкільникам і є наочним прикладом для дітей (дисциплінованість, ввічливість, піклування про молодших тощо).

І. Виноградова застосувала дуже прості емоціональні прийоми живого спілкування піонерів з дітьми дошкільниками: взаємні відвідування, спільні ігри, інтимні бесіди, веселі ранки.

Ці форми однаково захоплюють для дітей-дошкільників і піонерів; вони забезпечили глибокий виховний вплив, відбилися на поведінці дітей дитячого садка.

Доповідь т. Виноградової, зроблена нею на «Педагогічних читаннях» 1952 р., мала наслідком те, що ознайомлення з життям піонерів було включене в нове видання «Руководства».

На останніх «Педагогічних читаннях» АПН була заслухана доповідь М. Григор'євої-Пашкової (вихователька дитячого садка № 2 м. Копейська). В ній автор розкриває зміст і методику ознайомлення з навколишнім життям у середній групі дитячого садка. Григор'єва-Пашкова вдало відбирає з місцевого оточення явища і факти, цікаві і доступні дітям 5 років.

Найбільш цінне у даній доповіді — вміле поєднання ігор і занять, а також використання ігрових прийомів, що специфічно для ознайомлення з навколишнім життям в дошкільному віці взагалі і в середній групі особливо. Так, наприклад, дітям показують телефон, пояснюють для чого він, а потім створюють умови для виявлення цих уявлень в грі. Наступне спостереження роботи монтера збагачує дітей більш повними відомостями, які в свою чергу відбиваються в грі.

Також повноцінно поєднує вихователь спостереження та ігри при ознайомленні з працею няні, робітників-будівельників. Доповідь розкриває прийоми керівництва грою. Вихователь тактовно скеровує гру, розвиває її, не позбавляючи дітей ініціативи, хоч весь час і відчувається чітка тверда лінія вихователя.

² Доповідь надрукована в журналі «Детское воспитание» № 2, 1953 р.

Вміло використовує доповідач ознайомлення з навколишнім життям з метою морального виховання: виховання бережного ставлення до праці, колективізму тощо.

Виховання радянського патріотизму — відповідальне завдання вихователя дитячого садка. Цьому питанню було присвячено багато доповідей.

Завдання виховання любові до рідної природи поставила перед собою вихователька дитячого садка № 7 м. Талліна А. Пийрма.

В її доповіді на «Педагогічних читаннях» був висвітлений цінний досвід ознайомлення з природою дітей старшого дошкільного віку. Питання розкриті всебічно, відчувається продумана система виховання. Застосовані різноманітні форми і методи: спостереження, досліди в куточку живої природи, серед живої природи, ігри, бесіди, використання художніх картин, літератури. В доповіді виступають живі діти з їх питаннями, почуттями, своєрідністю мислення.

Показано вміле керівництво розвитком дітей, без форсування цього розвитку, із врахуванням можливостей дітей.

Ознайомлення з природою вихователів використовує в широкому плані розумового і морального виховання: виховання допитливості, спостережливості, любові до природи.

Організуючи працю дітей по догляду за тваринами і рослинами, т. Пийрма намагається дати дітям не лише навички як такі, але виховати також почуття відповідальності за доручену справу, сумлінність, любов до праці.

Дуже близька до досліду т. Пийрми була доповідь виховательки дитячого садка № 2 м. Бійська А. Побежимової на тему: «Спостереження за тваринами в кутку природи». У доповіді викладені систематичні спостереження дітей за тваринами. Тут ми бачимо вдумливе керівництво спостереженнями, добір зрозумілого, цікавого і цінного для виховання матеріалу.

У процесі спостереження під керівництвом вихователя в дітей утво-

рювалися правильні уявлення, виховувалися ввічливість, витримка, любов до природи, до праці.

Тов. Побежимова не захоплюється подачею дітям великої кількості вражень, а поглиблює їх, старається зробити чіткими і правильними.

В доповіді виховательки Больше-Томиловського дитячого садка Куйбишевської області В. Ванаєвої на тему «Виховання в праці і грі дружніх взаємовідносин в однокомплектному дитячому садку» був показаний дуже цінний досвід. Питання виховання дружніх взаємовідносин між дітьми в педагогічній літературі торкається, головним чином, одного за віком колективу.

В. Ванаєва вказує на великі переваги спілкування дітей від 3 до 7 років, бо в цих умовах старші служать живим прикладом для молодших, а останні наслідують цей приклад. Вихователь тактовно спрямовує старших дітей на піклування про молодших, не переобтяжуючи їх. В доповіді показаний процес формування морального обличчя дітей: виховання ввічливості, дружніх взаємовідносин, поваги до старших, піклування про малят. Досвід являє цінність не лише для однокомплектних дитячих садків, але й для багатоконплектних. В багатоконплектних дитячих садках групи відмежовані одна від одної, діти зустрічаються тільки на святі.

На останніх «Педагогічних читаннях» велику увагу було приділено і питанням гри.

Грі присвячено багато праць радянських педагогів і психологів, проте питання педагогічного керівництва іграми дітей ще й досі утруднює вихователів.

В доповідях було показано, як вихователі, виходячи із завдань, поставлених програмою, керували іграми дітей і добивались створення дружніх колективів, виховання в дітей організованості.

А. Пшенична в доповіді «Виховання моральних якостей у творчій грі» розкрила тонкі прийоми диференційованого підходу до дітей. Добре ознайомившись з кожною дитиною і тактовно керуючи іграми, вона досягла серйозних змін у по-

ведінці дітей: одним допомагала перебороти соромливість, у інших виховувала поступливість, правдивість, стримувала бажання деяких дітей завжди верховодити.

Для встановлення дружніх взаємовідносин між дітьми т. Пшенична рекомендує встановити деякі правила поведінки учасників гри.

В усіх доповідях з питань гри зроблена плідна спроба розглянути гру у взаємодії з такими засобами виховання, як навчання дітей на заняттях. Збагачуючи дітей яскравими враженнями, вихователі впливають на зміст і характер самостійних ігор дітей, не наві'язуючи їм обов'язкових сюжетів.

Питання взаємозв'язку таких засобів виховання як гра і навчання тільки ще порушене і вимагає серйозного вивчення.

Вихователів продовжують хвилювати також і питання навчання дітей рідної мови.

В доповіді П. Шор (Київ) говориться про методику, керівництво розповідями дітей. Навчання розповіді не є питанням новим — про нього багато писалось. Але досвід П. Шор вносить чимало свіжого, творчого, раціонального. Наприклад, добір запитань, які П. Шор адресує дітям у зв'язку з розповіддю по картинках серії «Для детского сада» набагато вдаліші за ті, що рекомендують автори даної серії.

Серйозно продумана й тематика, яку пропонує П. Шор для розповіді з особистого досвіду дітей. Тов. Шор поглибила, розвинула це питання.

Новим, дуже важливим моментом в доповідях останніх «Педагогічних читань» були спроби доповідачів докладливо викласти систему своєї педагогічної роботи, показати вплив того чи іншого виховного заходу на всебічний розвиток дітей. Це яскраво виявилось в доповіді А. Пийрми, А. Побежимової, М. Григор'євої-Пашкової. В них описані начебто відомі питання ознайомлення дітей з природою і суспільним життям. Проте цінність цих доповідей в тому, що вони показують більш менш струнку систему виховної роботи, вмінє використання місцевих умов.

Аналіз поданих вище доповідей

ще раз підтверджує положення, що тема для науково-практичної роботи повинна бути актуальною, життєво-потрібною, новою.

Отже, щоб правильно вибрати тему, треба бути в курсі останніх досягнень педагогічної науки, стежити за літературою. Інакше можна опинитися в становищі людини, яка розробляє давно відомі питання. Такі випадки мали місце.

Серед доповідей, надісланих на останні «Педагогічні читання», були такі, які говорили про давно відомі всім питання.

В 1953 році на «Педагогічні читання» було надіслано багато доповідей з питань виправлення недоліків мови в дітей. Ці доповіді розкрили корисний досвід виховання, показали, як вихователі вміло втілюють в життя положення, які зустрічаються в працях про формування у дітей фонетичної сторони рідної мови.

Фонетична сторона мови повністю не вивчена. Уточнення, опрацювання вимагають такі питання, як темп засвоєння дітьми різних фонем і зв'язаний з цим термін навчання дітей правильної звуковимови; не розроблене також питання про інтонаційну виразність і багато інших. Ці питання не висвітлювались в названих доповідях.

Автори доповідей поклали багато праці, але не одержали потрібних результатів лише через те, що не досить вивчили стан питання і не зрушили його вперед.

Дуже важлива для проведення науково-практичної роботи особиста зацікавленість питанням, вибраним для вивчення.

Багато доповідачів останніх «Педагогічних читань» відмічали, що проблема, яку висвітлювали вони в своїй роботі, для них найулюбленіша. Тов. Побежимова говорить: «З дитинства я полюбила природу. Мені хочеться цю любов передати своїм вихованцям».

Той самий мотив звучить і в доповіді виховательки А. Пийрми.

Вибір теми часто визначається тими досягненнями, які одержують в своїй роботі вихователі. В таких випадках, звичайно, з'являється потреба поділитися своїм досвідом. І

навпаки, часто вибір тематики обумовлений тим, що та чи інша ділянка роботи слабка, і її треба виправити. Так, виховательку А. Пшеничну (БРСР), Шайхісламову (Уфа) турбувало те, що діти в їх групах не вміли дружно гратися. Власне це і вплинуло на вибір ними теми доповіді про вплив ігор на формування моральних якостей дітей.

Вимагає уточнення і питання про об'єм теми. В літературі є думка, що ні занадто широкі, ні дуже вузькі теми непридатні для науково-практичної роботи. Проте з цим не можна погодитись. Все залежить від постановки питання, вміння зробити ті чи інші узагальнення, висновки.

В доповіді виховательки А. Побожимової «Спостереження за тваринами в кутку природи» власне детально викладені спостереження тільки за однією твариною — їжаком. Але ж яке багатство глибоко продуманих дидактичних прийомів розкрито в цій доповіді, які широкі узагальнення дозволяє зробити цей, здавалося б, «вузький» досвід!

Вихователька А. Пийрма, навпаки, вибрала широку тему: «Про ознайомлення з природою в старшій групі». Тут взято все: і ознайомлення з рослинним світом, і з тваринами, і праця дітей, і спостереження сезонних явищ. Всі ці питання неможливо розкрити, проте показана струнка система всієї роботи по ознайомленню з природою. Такі широкі теми, звичайно, важкі. Їх опановують лише вихователі з великим досвідом, із сталою системою поглядів на те чи інше питання.

В науково-практичній роботі переважають звичайно теми, що розробляються одним автором. Дуже доцільна також розробка одного питання колективними зусиллями. Сумісна праця над темою обох вихователів групи дає можливість зібрати більш широкий матеріал, розглянути питання всебічно; участь усіх вихователів дитячого садка дозволяє вивчити розвиток теми і в віковому плані.

Окремо треба зупинитися на сумісній праці вихователів і завідувачої дитячим садком. Таке співробітництво буває продуктивним. Заві-

дуюча, спостерігаючи роботу вихователів, допомагає більш точно зафіксувати і проаналізувати педагогічні прийоми, порівнюючи роботу даного вихователя з іншими, вона може допомогти цінними порадами.

Але має місце і неправильне розуміння сумісної роботи над доповідями завідувачої і вихователя, методиста і вихователя.

На «Педагогічні читання» АПН 1953 р. було одержано кілька доповідей від завідувачих і методистів. В них викладено цінний педагогічний досвід, але творці цього досвіду — вихователі — навіть не названі.

Звичайно, завідувача може самостійно розробляти ті чи інші питання, але якщо у роботі беруть участь вихователі, то, як правило, вони повинні бути соавторами.

Дуже важливо, щоб завідувачі вивчали питання роботи з кадрами і методичне керівництво в дитячому садку. Ці питання зараз дуже актуальні, бо з розширенням мережі в дитячі садки приходить багато молодих вихователів.

У виборі теми для науково-педагогічної роботи велику допомогу можуть подати методичні кабінети, інспектори. Повсякденно спостерігаючи роботу дитячих садків, вони мають можливість підказати потрібну для даного вихователя тему.

Академія педагогічних наук також публікує теми, які бажано було б заслухати на «Педагогічних читаннях» і науково-практичних конференціях.

Найважливішим етапом опрацювання питання є вивчення відповідної літератури. Вивчення літератури дозволяє говорити про ступінь теоретичної розробки того чи іншого питання, спрямовує його вивчення, допомагає в складанні плану.

Кваліфіковану заочну консультацію по добору літератури можна одержати в бібліотеці ім. К. Д. Ушинського в Москві.

Бібліографічні списки друкуються в журналах «Дошкольное воспитание» та «Советская педагогика».

Достовірність висновків, одержаних в науково-практичній роботі, залежить від ступеня зрілості зібраного матеріалу.

Робота над тим самим питанням протягом кількох років дає можливість глибше прослідкувати розвиток дітей, ефективність впливу різних педагогічних прийомів, зробити більш обґрунтовані висновки, неодноразово перевірявши їх на практиці. Мінімальним терміном для цього треба вважати річну роботу. Над темою «Ознайомлення дітей з життям піонерів» тов. Н. Виноградова працювала два роки. Це дало їй можливість провести роботу двічі, з двома різними старшими групами.

Не дивлячись на деяку різницю в складі дітей і в умовах роботи, результати були одержані майже однакові. Це свідчить про те, що педагогічні прийоми були намічені правильно, висновки доповідача правдиві.

Ще більш обґрунтовані були висновки, одержані Г. Архангельською. Над питанням розвитку математичних уявлень вона працювала багато років. Тов. Архангельська багато разів проводила роботу в усіх групах дитячого садка, спостерігала також роботу інших вихователів з навчання дітей лічби.

В результаті їй удалося виробити закінчену систему подачі знань з лічби. Ця система одержала позитивну оцінку спеціалістів.

Заняття, опрацьовані т. Архангельською, включені в книгу, складену дошкільним сектором Інституту теорії і історії педагогіки АПН, «Заняття в детском саду» (под ред. А. П. Усової).

Добираючи ту чи іншу тему, вивчаючи літературу, вихователі вже чітко уявляють собі і завдання, які поставлені в даній роботі. Так, вихователька В. Ванаева метою своєї роботи ставила опрацювання найбільш дійових методів формування дружного дитячого колективу в однокомплектному дитячому садку. Завданням Н. Васильєвої було виховання у дітей інтересу і поваги до праці колгоспників і формування на цій основі трудової спрямованості дітей.

Найбільш відповідальна частина науково-практичної роботи — це добір фактичного матеріалу, який і забезпечує успіх роботи.

Фактичний матеріал повинен бути

достатнім в кількісному відношенні, правильно зафіксованим, відображати об'єктивно поведінку дітей і прийоми виховання. В досвіді вихователів фактичний матеріал — це головне: об'єктивні спостереження за поведінкою дітей в побуті, за їх іграми, за проведенням занять, протоколи педагогічних нарад тощо.

В залежності від теми можна використовувати різні дитячі роботи (малюнки, ліплення, зарисовки будівель тощо).

Переконавшись кращих доповідей вихователів завжди ґрунтується на тому, що автори їх зібрали значну кількість точних спостережень над дітьми. Такі спостереження вносяться в щоденник. У вищенаведених доповідях т.т. Побежимової, Шор, Пийрми ми бачимо живих дітей з їх безпосередніми висловлюваннями, вчинками, переживаннями.

Звичайно, працюючи безпосередньо з дітьми, вихователь може записати спостереження лише по пам'яті. Там, де ведеться сумісна робота двох вихователів або в роботі бере участь завідувача, там можна провести запис безпосередньо під час роботи, краще спостерігати поведінку дітей і прийоми виховання. Такі записи будуть більш об'єктивними.

Недоліком багатьох доповідей вихователів є відсутність в них детального опису прийомів виховного впливу.

Доповіді т.т. Пийрми і Побежимової особливо цінні тим, що в них зафіксовані прийоми вихователів, запитання до дітей, пояснення, вказівки. Тут видно, під впливом чого складались дитячі судження, навички.

На жаль, в багатьох доповідях нічого не говориться про ті утруднення, з якими, безумовно, зустрічаються вихователі в своїй роботі.

Між тим, кілька слів про труднощі і про засоби усунення їх були б дуже повчальними для менш досвідчених вихователів.

В більшості доповідей нема нічого про допущені в роботі помилки. А вони, звичайно, мають місце навіть в досвіді найкращих вихователів (невдалий прийом, недохідливе пояснення тощо). Аналізуючи

свої помилки, вдумливі вихователі знаходять і правильне розв'язання питання. Цей шлях помилок, шукань, вдалих розв'язань не знаходить відбитку в доповідях, а це дало б значну користь, інші також уникли б таких помилок. А між тим у практиці ще допускаються серйозні помилки. Так в ряді доповідей, надісланих на «Педагогічні читання», мало місце перевантаження дітей непосильними для них відомостями, великою кількістю вражень. Бесіди з дітьми мають ще часто формальний характер. Іноді з ними розмовляють складною «дорослою» мовою.

Зібраний вихователем фактичний матеріал вимагає певного опрацювання і аналізу.

Недоліком деяких доповідей, надісланих на «Педагогічні читання», є їх описовий характер. Це — звичайні звіти або витяги із щоденника спостережень. Іноді серед великої кількості фактів важко вловити провідну ідею.

З доповідей на останніх «Педагогічних читаннях» був вдало опрацьований фактичний матеріал в доповідях — А. Побежимової, А. Пийрми, П. Шор. Їх матеріал систематизований по окремих питаннях. Кожна частина розкриває окремі завдання, поставлені в роботі.

В доповіді П. Шор окремо проаналізовані розповіді дітей з їх особистого досвіду і керівництво ними вихователя; потім розглядається методика розповіді по картинках, використання іграшки тощо.

Доповідь А. Побежимової була побудована за іншим принципом. Вона показує поступове ускладнення завдань, які вихователі ставив перед дітьми в процесі їх спостереження (за їжаком). Вихователі крок за кроком, педагогічно впливаючи на дітей, виховував у них спостережливість, витримку, відповідальність за

доручену справу. Ця доповідь є монографією розвитку педагогічних прийомів.

В доповіді А. Пийрми окремо проаналізовано ознайомлення дітей з рослинами, з тваринами, сезонними явищами. Потім іде аналіз загальних дидактичних положень, властивих усім різновидностям ознайомлення дітей з природою.

Аналіз матеріалу повинен показати, як відбулася проведена робота на розвитку дітей: які нові знання набули діти, які в них були виховані навички, почуття.

Літературне опрацювання — це відповідальний етап в поглибленій роботі. Кращій якості оформлення доповіді сприяє колективне обговорення матеріалу. Дуже важливо порадитись з товаришами по роботі, обговорити матеріал в колективі дитячого садка, на методичному об'єднанні.

Кінцеве завдання всякої поглибленої роботи — це передача своїх досягнень іншим.

Форми поширення передового досвіду дуже різноманітні. Перш за все — це живий показ своєї виховної роботи з дітьми шляхом організації відкритих занять, відкритих днів у дитячому садку. Такий показ дає наочне уявлення про методику, прийоми впливу на дітей, демонструє конкретні факти, що свідчать про розвиток дітей.

Обмін досвідом може відбуватися і на методичних об'єднаннях, на районних педагогічних нарадах.

Участь в «Педагогічних читаннях» області, республіки або Академії педагогічних наук дає можливість вихователів зробити свій досвід надбанням широких педагогічних кіл.

Науково-практична робота сотень і тисяч вихователів щороку вносить цінний внесок в теорію дошкільного виховання, підносячи на більш високий ступінь практику радянських дитячих садків.

